

ÇANAKKALE SAVAŞLARI VE ÖNEMİ

Prof. Dr. AZMİ SÜSLÜ

Çanakkale Muharebeleri, dünya tarihinde ender rastlanan deniz ve kara savaşlarından biridir. Siyasî açıdan, birçok emelin, ihtirasın, idealin düğümlendiği; askerî açıdan, insan gücünün, azminin, inancının yanısıra, âlet, edevat ve teçhizatının yeterince denge kuramadığı; vatanını savunanlarla istilâya gelenlerin birbirlerini boğazlamak, yok etmek üzere yarım milyonun üzerinde insanın hayatlarını kaybettiği veya sakat kaldığı ve sonuçları itibariyle de, geçmişte olduğu gibi, birçok yanlış hesabın suya düştüğü bir savaştır.

1071'de Alparslan'la Anadolu'da simgeleşen ve on yıl sonra, 1081'de Çaka Bey'le Adalar Denizi adalarına ulaşan Türk hâkimiyetinin Anadolu'da sona erdirilmek istenmesinin en yeni ve en önemli denemesi de Çanakkale Savaşlarında olmuştur. Bu teşebbüsün yaklaşık 200 yıllık bir mazisi vardır. Ve en az 100 defa bu senaryo sahneye konmuş veya konulmak istenmiştir. Bir Fransız tarihçisiyle, bir Rus liderinin ifade ettikleri gibi Türklerin Anadolu'ya ayak bastıkları, hele hele Avrupa yakasına geçtikleri andan itibaren onları buralardan uzaklaştırmak için siyasî, askerî, iktisadî birçok manevraya girişilmiştir. Osmanlı Devleti'nin gerilemeye başladığı andan itibaren de onun mirasına konma faaliyetleri yoğunlaşmıştır. Ama hemen her seferinde konu İstanbul ve Boğazlara geldiğinde, paylaşma şekli üzerinde anlaşmaya varılamamıştır¹.

Nasıl Rusya 200 yıldan beri İstanbul'a ve Boğazlara sahip olmak için hemen hemen her 15-20 yılda bir Osmanlı Devleti'yle savaşa girmişse; nasıl İngiltere yaklaşık 100 yıldan beri Çanakkale Boğazı'nı aşarak İstanbul'a ulaşmak istemiş ve bu amaçla da 1807 yılında Amiral Duckworth komutasında bir filoyla İstanbul yakınlarına kadar gelip, birçok kayıpla geri dönmek zorunda kalmışsa, İmparator Napoléon da Avrupa ve Asya

¹ Konuyla ilgili olarak müracaat edilebilecek eserlerden bazıları: Djuvara, Cent Projets de partage de la Turquie, Paris, 1914; Yusuf Hikmet Bayur, Türk İnkılabı Tarihi, Ankara, 1951, c.II, 3. Kısım; Bekir Sıtkı Baykal, XIX. Asrın Sonuna Kadar Akdeniz'de Hakimiyet Davası, Ankara, 1938.

haritalarını değiştirip, dost ilân ettiği Osmanlı Mısır ve Suriyesini 1798'de işgal edip geri çekilmek zorunda kalınca, Anadolu'nun güneyinden gelemediği İstanbul'a bu defa Avrupa'dan, Balkanlar'dan gelmeğe kalkışmıştır. Bu amaçla da "Doğu'nun İmparatoru", "Batı'nın İmparatoru" alkışları arasında Fransız ve Rus İmparatorları 1807 ve 1809 yıllarında Osmanlı Devleti'ni paylaşmaya kalkışmışlardır. Ancak, Rusya bozgunu ve Avrupa yenilgilerinden sonra, sürüldüğü Saint-Hélène adasında yazdığı Hatıratında da belirttiği gibi, sona bırakılan İstanbul'a sıra geldiği zaman Napoléon, anlaşmayı imzalayamamış ve "Constantinople, Constantinople! Jamais, c'est l'Empire du monde" (İstanbul, İstanbul, asla. Burası dünyanın imparatorluğudur) demekten kendisini alamamıştır². Yine bu münasebetle Osmanlı Devleti'yle anlaşmak ve Boğazlardan Rusya'ya karşı 200.000 asker çıkarmak zemini aradığı devirlerde, Ruslar için sık sık kullandığı "Kuzeyin Barbarları" tabirini bu paylaşma sıralarında bu defa Osmanlılar için kullanmakta tereddüt etmemiştir³.

Yeni bir deneme ise, 18 Nisan 1912 yılında, Trablusgarp'ta savaş hâlinde bulunan İtalyanlar tarafından yapılmıştır. 27 parçalık İtalyan donanması, Kumkale ve Seddülbahr açıklarında Türk tabyalarından açılan şiddetli top atışları karşısında Boğaz'dan içeri girememiş ve bir müddet sonra çekilmek zorunda kalmıştır.

İşte İngiliz, Fransız, Rus ve İtalyanların bütün bu başarısız denemeleri, Birinci Dünya Savaşı başlarında hepsinin oluşturdukları pakt içinde İngiliz ve Fransızlar ve beraberlerinde getirdikleri Avustralyalı ve Yeni Zelandalılar tarafından son bir defa daha tekrarlanmıştır. Bu sefer müteferrik değil, müşterek çıkarlarla hareket edilmiştir. Amaç sadece Boğazları ele geçirerek İstanbul'a sahip olmak değil, aynı zamanda Rusya'nın yükünü hafifleterek doğrudan temasa geçmek; Balkanlar'da İtilâf güçlerine katılmamış olan mütereddit devletleri halka içine almak; buradan Osmanlı ordusuyla Alman ordusunun muhtemel temas ve sevkiyatını kesmek; Kafkaslar ve Doğu Anadolu'da Rusları rahatlatmak; Arap vilâyet veya eyaletlerinde Osmanlılara karşı girişilen harekâta İngiliz, Fransız ve İtalyanlara kolaylık sağlamak ve nihayet Almanları da belirli ölçüde meşgul ederek Avrupa savaşlarında üstünlük elde etmektir. Bunların dışında, Osmanlı

² Adolfe Tiers, l'Histoire du Consulat et de l'Empire, Paris, Paulin, 1845-1869, c. VII, s. 654.

³ Oevres de Napoléon Ier à Saint-Hélène, Supplément à la Correspondance Politique de Napoléon Ier, Paris, 1858-1869, c. XXX, s. 229-402...

Devleti'nin birçok yerini de İtilâf Devletleriyle birlikte kendilerine muhtariyet veya istiklâl vaad edilen Araplar, Rumlar ve Ermeniler arasında paylaşmaktan ibarettir.

Bütün bu hesaplar, masa başlarında yapıldığı, bazı gerçekler gözden kaçırıldığı, mahallerindeki incelik ve özellikler düşünülmediği, Avrupalı'nın mantığında ölümcül bir hastalığa yakalanmış olan hasta adamın artık cevvaliyetini yitirdiği zehabıyla karşı koyacak güce sahip olmadığı ve özellikle de, özüne, canına kasedilip boğazına sarılınca Türklerin neler yapabileceği unutulduğu için akamete uğramıştır.

Bir diğer yanlış hesap da, sadece denizden mi, yoksa hem denizden, hem de karadan müştereken mi Boğazlara saldırılacağı meselesi olmuştur. Trablusgarp ve Balkan Muharebelerindeki gibi Boğazlarda da fazla bir direnişle karşılaşmayacağını düşünen İngiltere ve Fransa, sadece deniz gücüyle taarruz etmekte yanıldıklarını çok geç olarak 18 Mart 1915'teki yenilgileriyle anlamışlardır. Daha sonra bu, hem deniz hem de kara gücü taarruzlarıyla telâfi edilmeye çalışılmışsa da, İngiliz ve Fransız gemilerinden ve askerlerinden önemli bir kısmı helâk olduğundan ve Türk tarafı sevkîyat için gerekli zamanı kazandığından başarılı olamamıştır.

Bütün bunların ötesinde ve 5. Ordu Komutanı Mareşal Liman von Sanders'in de dediği gibi, "Türklerin harp malzemesi bulabilmek için İngilizlerin ganimetlerinden faydalanmaya çalışmalarına, az olan kum torbaları yapmak için gönderilen çuvallarla yırtık elbiselerini yamamaya çalışmalarına"⁴ rağmen, onların kararlılıkları, ya şehit ya gazi olmak inancı ve güveniyle ölümü hiçe saymaları, birkaç dakika sonra öleceklerini bile bile ölüme koşarcasına gitmeleri, icap ettiği veya emredildiği anda, eri ve subayıyla en zor işe atılmaktan geri kalmamaları, savaşta bile dürüst, vefalı olabilmeleri, öldürmek için var güçleriyle üstlerine gittikleri düşmana mütareke sırasında müşfik davranabilmeleri de savaşın kaderini değiştiren en önemli unsurlardandır. İşte o iman ve azimle müstahkem mevki mayın komutanı Nazmi Bey'den aldığı emirle Nusret mayın gemisi süvarisi Yüzbaşı Tophaneli Kaptan Hakkı Bey, düşman gemilerinin arasından süzülerek Akyarlar'daki stratejik yerlere, gece karanlığında, mayınları sıralamış ve çağın en modern düşman savaş gemilerinden bazılarının 18 Mart'ta Boğaz sularında batmasını sağlamıştır. İşte, "Türk mevzileri yedi saatlik donanma ateşi altında imha edildi" veya "siperdekilerin tamamı

⁴ Liman von Sanders, Fünf Jahre Türkei, s. 97, zikreden Besim Darkot, İslâm Ansiklopedisi, İstanbul, 1988, c.3. s. 351.

tüfek atışlarıyla yok edildi” denildiği zaman ve yaralı da olsa, cephanesi kalmasa bile Mehmetçiğin doğrulup süngü savaşına kalkması. İşte, nesli tükenmek üzere olan gazilerin anlattığı, bazı kaynakların teyid ettiği ve bize bir hayal mahsulü gibi görünen olay: Ruh, beyin ve bedenî gücün birleşmesi, konsantre olması sonunda süngüsünü tam teçhizatlı düşmanının karnına saplayıp, başının üstünden arkaya aşırın ve böylece savaşa devam eden Mehmetçiğin halet-i ruhiyesi. İşte, atına yüklediği su bidonlarıyla karşılaştığı ve susuzluktan ölmek üzere olan iki yaralı İngiliz erine, savaş hattında bile belki ölümler düşencesiyle yavaş yavaş su içiren, fakat vazifesini de ihmal etmeyerek onları esir alıp suyu birliğine ulaşturan saka erinin tumumu⁵.

İşte, düşmanın stratejik bir tepeyi Conkbayırı'nı ele geçirmesi üzerine 10 Ağustos gecesi bir süngü taarruzuyla düşmanı püskürten Yarbay Mustafa Kemal'in savaş otoritelerini hayretler içinde bırakan dehası. İşte yine onun kumanda ettiği Türk askerinin kendi ifadesiyle erişilmez halet-i ruhiyesi:

“Biz, kişilerin kahramanlık sahneleriyle ilgilenmiyoruz. Yalnız size Bombasırtı hadisesini anlatmadan geçemeyeceğim. Karşılıklı siperler arasında mesafemiz 8 metre, yani ölüm muhakkak... Birinci siperdekiler, hiç-biri kurtulamamacasına kâmilan düşüyor. İkinciler onların yerine geçiyor. Fakat ne kadar gıptaya şayan bir soğukkanlılık ve tevekkülle biliyor musunuz? Öleni görüyor, üç dakikaya kadar öleceğini biliyor, hiç ufak bir korku ve endişe bile göstermiyor, sarsılmak yok. Okumak bilenler ellerinde Kur'ân-ı Kerim, Cennet'e girmeye hazırlanıyorlar. Bilmeyenler kelime-i şahadet getirerek yürüyorlar. Bu Türk askerindeki ruh kudretini gösteren hayrete değer ve tebrike yaraşır bir misaldir. Emin olmalısınız ki, Çanak-kale Muharebesi'ni kazanan bu yüksek ruhtur.”

İşte, Balkanlar'da olduğu gibi birbirlerine fikir, moral ve asker veren iki değerli kardeşin, Esat ve Vehib Paşaların kahramanlık destanları.

İşte, 18 Mart'ta düşman gemilerinin Rumeli Mecidiyesi yakınlarında bir sığınaktaki cephaneliği havaya uçurduğu zaman numara erleri Seyid ve Ali'nin inanılmaz iradeleri. 215 okka (276 kg)lık gres yağına bulanmış üç mermiyi Seyid'in sırtlayıp top namlusuna sürmeleri ve etrafı kana bulan Océan isimli gemiyi batırma efsaneleri⁶ ve daha yüzlerce!..

⁵ İhsan İlgar Çanakale Savaşları 1915, Ankara, 1982, s. 162-163.

⁶ Fikret Günesen, Çanakale Savaşları, İstanbul, 1986, s. 78-80, 168...

Sonuç olarak diyebiliriz ki, Çanakkale'de İngiliz ve Fransızlar hem deniz, hem de karada ağır yenilgilere uğramış ve geldikleri gibi gitmişlerdir. Yaklaşık 500.000 civarında (400.000 İngiliz, 79.000 Fransız) asker sevk etmişler ve bunların yarısından fazlasını kaybetmişlerdir. Boğazlar kanalıyla müttefiklerle irtibat kuramayan ve Doğu Anadolu'da ilerleyip, Avusturya-Macaristan'da ezici mağlubiyetlere uğrayan Rusya'da daha sonra ihtilâl çıkmış ve savaşı terketmek zorunda kalmıştır. Fransız, İngiliz ve İtalyan saldırıları da Avrupa'da kırılmış ve çok zayıt vermişlerdir⁷.

Müttefikler Boğazları geçemeyip İstanbul'a sahip olmasalar bile, Osmanlı Devleti de müttefiklere yakın şehit ve zayıt vermiş ve bu sebeple de daha sonraki yıllarda birçok eyalet ve vilâyetini ve savaşı kaybetmiştir.

Burada son olarak şunu da belirtmek gerekir ki, İtilâf Devletleri tarafından kendilerine muhtariyet veya istiklâl vaad edilen Balkanlar'daki halklarla birlikte, Araplar, Rumlar, Ermenilerden bazıları, siyasî açıdan, birçok mücadeleden ve birçok sene sonra bağımsızlığa kavuşmuşlarsa da, İtilâf Devletlerinin iktisadî, ticarî, kültürel emperyalizminden kurtulamamışlar ve aradan yaklaşık üç çeyrek asır geçmiş olmasına rağmen hemen hemen hepsi hâlâ kendilerini toparlayamamışlardır.

⁷ Yusuf Hikmet Bayur, Türk İnkılâbı Tarihi, Ankara, 1983, İkinci baskı, cilt III, kısım 2, s. 506-507, 537.